Al-Nakba: Eksistensiell historieskriving

Krigen i 1948 var palestinernes al-Nakba og står som den viktigste hendelsen i palestinsk historie. På tross av krigens sentrale posisjon tar den overraskende liten plass i palestinske historiebøker. Det er ikke *hvordan* Palestina ble ødelagt som står i fokus, men heller *hva* som ble ødelagt. Historiografien er eksistensiell – Palestina fantes og vi eksisterer som et folk.

Av Jørgen Jensehaugen, mastergrad i historie fra UiO/PRIØ.

I løpet av det korte tidsrommet fra november 1947 til april 1949, ble det palestinske samfunnet i det britiske mandatet Palestina fullstendig ødelagt. Brorparten av palestinerne som bodde innenfor grensene for det som ble Israel ble drevet på flukt. Mange av de gjenværende palestinerne innenfor den nye statens grenser var internt fordrevne.¹ Resultatet av dette er at *palestiner* for mange er synonymt med flyktning. Krigen i 1948 er kjent som *al-Nakba*, katastrofen, og representerer derfor et absolutt brudd i historien, et nullpunkt.² Det palestinske samfunnet ble både ødelagt og spredd for alle vinder. Det mistet sitt nasjonale politiske tyngdepunkt. Det skulle ta nesten tjue år før palestinerne hadde gjenoppbygget et slikt nasjonalt politisk tyngdepunkt, denne gang i eksil. Deretter skulle det ta mer enn to tiår før det kom hjem igjen, til Vestbredden og Gaza.³ Det var krigen i 1948 som dannet utgangspunktet for dagens konflikter, både den israelsk-palestinske og de forskjellige arabiske-israelske.

For en hendelse av så stor nasjonal betydning som *al-Nakba* er det overrask-

ende hvor lite av palestinsk historiografi som handler *direkte* om 1948. Nesten all palestinsk historieskrivning handler om 1948, men ofte på et metafysisk plan. Palestinsk historiografi har en tendens til å handle om hva som ble ødelagt fremfor om selve ødeleggelsen.⁴ Dermed har historieskrivningen blitt en eksistensiell affære – et forsøk på å bevise at Palestina er en nasjon med lange historiske røtter.

Folket som ikke fantes

Mens det er allment kjent at palestinerne *eksisterer* som flyktninger, er det paradoksalt nok mindre kjent at de eksisterte som *ikke-flyktninger* før 1948. Det er flere grunner til dette paradokset, og selve ideen om at Palestina var et folketomt landområde strekker seg tilbake til 1840-tallet da Earl of Shaftesbury var den første til å bruke uttrykket “a land without a people for a people without a land”. Uttrykket ble senere flittig brukt av sionistiske ledere og blir ofte tilskrevet Theodor Herzl, den moderne sionismens grunnlegger. Dette uttrykket har i ettertiden blitt tolket i retning av at det ikke bodde noen mennesker i Palestina, og

det viser seg at mange faktisk trodde at Palestina var folketomt. Det som ble ment var derimot av nasjonalistisk art: Palestinerne var folk, men ikke *ett* folk med en særegen historie og kultur.^v Dette var et høyst diskutabelt premiss. Allerede tidlig på 1900-tallet hadde man en godt utviklet nasjonal idé i Palestina.^{vi} På tross av fremveksten av en palestinsk nasjonalisme, befestet den motsatte ideen seg i europeiske og spesielt sionistiske kretser. Dette ble et nyttig ideologisk redskap både før, under og etter opprettelsen av staten Israel.

Fra sionistisk hold prøvde man tidlig å vinne gjennom med ideen om at palestinere var arabere og at deres nasjonale identitet ikke fantes som noe særegent palestinsk. Den logiske (feil)slutningen man forsøkte å skape med dette var at siden de, det vil si palestinerne, er arabere, kan de bosette seg i ethvert arabisk land og integreres uten problemer. Det tydeligste eksempelet på et slikt forsøk på identitetsutvisking kom fra Israels tidligere statsminister Golda Meir, da hun i 1969 erklærte at "It was not as though there was a Palestinian people in Palestine considering itself as a Palestinian people and we came and threw them out and took their country away from them. They did not exist."⁷ Men selv om de fra mange sionisters ståsted ikke fantes, forble 150,000 palestinere igjen i staten Israel etter krigen i 1948. Disse kalte seg selv palestinere, en karakteristikk den israelske regjering var dypt uenig i. Uttalelsene til to tidligere israelske statsministere eksemplifiserer denne holdningen. Menachem Begin reduserte dem til "araberne i Eretz Israel", mens Yitzhak Rabin foretrakk uttrykket "såkalte palestinere".⁸

I 1984 utga Joan Peters sin infame «From Time Immemorial». Denne boken

er den som til dags dato kanskje har gått lengst i sitt forsøk på å de-legitimere det palestinske nasjonalkravet. Ifølge Peters ankom den "såkalt palestinske" befolkningen Palestina på slutten av 1800-tallet som gjestearbeidere fra de omkringliggende statene. I følge en slik argumentasjon flyktet ikke palestinerne i 1948, de bare returnerte hjem. Boken ble godt mottatt i USA og havnet på bestselgerlistene. Til tross for at tesen ble diskreditert i løpet av relativt kort tid, har "funnene" til Joan Peters i den senere tid dukket opp igjen i Alan Dershowitz' bok «The Case for Israel», utgitt i 2003.⁹ En rekke israelske og pro-sionistiske tenkere har ikke bare redusert palestinerne til et andre, men de har også forsøkt å ytterligere redusere dem til et intet. Slik kan de sies å ha ført orientalismen enda et steg videre.

Prosessen med å utviske palestinernes historiske tilhørighet til Palestina har også blitt aktivt fulgt opp av den israelske statens politikk på bakken, og i geografibøkene. I tillegg til at over 80 prosent av palestinerne innenfor Israels grenser ble fordrevet i 1948, ble også mer enn 75 prosent av de palestinske landsbyene enten ødelagt eller gjort om til jødiske bosettinger.¹⁰ Gjennom en rekke virkemidler ble disse landsbyene hebraisert eller regelrett fjernet. Kombinasjonen av disse foretakene har ført til at man, med mindre man vet hva man leter etter, ikke finner spor etter en palestinsk fortid i store deler av Israel.¹¹ Dette har ført til at palestinere "would fight tooth and nail to preserve the existence of the words 'Palestine' and 'Palestinians'."¹² Historie-skrivningen ble en slik slagmark.

Historiografi – en kamp mot utvisking

Å gjenskape den palestinske fortid-

en/eksistensen er både en kamp for returretten og *mot* slagordet “a land without a people for a people without a land”. Historieskrivningen dreier seg om å bevise at palestinerne kom fra Palestina, og hører til der, samt at *vi* er det folket *dere* hevdet ikke fantes/finnes. I sin bok om den palestinske eksodus konkluderer Nafez Nazzal med at “the Palestinian flight is unusual because the force that occupied their land does not permit them to return, thereby turning the Zionist myth of a land without people into reality. And the Palestinians who fled their homes? They live to return.”¹³ Eller som Elias Khoury kommenterer i sin episke roman «Solens Port»: “De forteller om det de ikke ser, og bygger landsbyer av landsbybildene.”¹⁴

I de fleste tilfeller handler palestinsk historieskrivning ikke om nakbaen i seg selv, men heller om det nakbaen ødela. I sin tredeling av palestinsk historieforskning referer Elias Sanbar til dette som “katalogiseringen”. Hans to andre kategorier er “stormaktskonspirasjon” og “universitetsbasert modernisme” – en akademisk kritikk av den umoderne araberverden.¹⁵ I historiografisk sammenheng er den første trenden, katalogen, den vesentligste.

To av de viktigste unntakene fra “regelen” om at palestinsk historiografi ikke direkte omhandler nakbaen er Walid Khalidis artikkel «Why did the Palestinians Leave», som er basert på arabiske aviser fra tidsrommet 1947-1949, og Nafez A. Nazzals artikkel og bok «The Zionist Occupation of Western Galilee, 1948» og «The Palestinian Exodus from Galilee 1948», som er basert på muntlig kilder.¹⁶ Begge disse unntakene handler om selve utkastelsen av palestinerne i 1948. Til tross for at de begge var veldokumenterte fikk de liten

påvirkningskraft på den offisielle historien. Artikkene ble skrevet relativt tidlig, henholdsvis i 1959 og 1974, men funnene deres – at israelske styrker utførte en etnisk rensning i 1948 – ble ikke akseptert som “riktige” før den israelske historikeren Benny Morris nådde den samme konklusjonen i sitt storstilte forskningsarbeide «The Birth of the Palestinian Refugee Problem» utgitt i 1988.¹⁷ Sett i lys av at verken Nazzal eller Khalidi ble hørt, er det mindre overraskende at palestinske historikere heller har valgt å fokusere på hva som ble ødelagt.

En av de betydeligste bidragterne til denne eksistensielle historieskrivning er Walid Khalidi, som med sine grandiose verk «Before Their Diaspora» og «All That Remains», dokumenterer det palestinske samfunnet slik det eksisterte fram til 1948.¹⁸ «Before Their Diaspora», med undertittelen «A Photographic History of the Palestinians 1876-1948», er en kommentert fotosamling som dokumenterer de fleste aspekter av livet i Palestina i tidsrommet 1876-1948. De 474 bildene dekker et vidt spekter av samfunnsjikt, kulturelle aktiviteter, bybilder, topografi, familie- og personportretter, og trykkeriutgivelser, hvorav et overraskende antall nevner Palestina som utgivelsessted.¹⁹ Poenget med boken er klart og tydelig at palestinere eksisterte som palestinere før de ble flyktninger, og at det var en blomstrende palestinsk kultur i tidsperioden fram til al-Nakba.

Med «All That Remains» har Khalidi og hans forskerteam klart å gjennomføre et enda mer imponerende stykke arbeid. Det uttalte målet med boken er “to record this [Palestinian] lost world.”²⁰ Det er vanskelig å forestille seg hvordan man kunne gjort dette bedre. Sammen med en gruppe forsk-

ere har Walid Khalidi katalogisert de i overkant 400 palestinske landsbyene som ble ødelagt i 1948. Alle landsbyene er katalogisert etter region, og hver landsby er utførlig beskrevet med statistikk om landsbyen

*Diskrediteringen av muntlige kilder
førte til at det var et gap mellom det
palestinske historikere visste og det de
følte de kunne dokumentere.*

fra tiden omkring 1948; beskrivelse av landsbyen før 1948 og hvordan byen ble okkupert/avbefolket; register over jødiske bosettinger på landsbyens jorder; og en beskrivelse av det som er igjen av landsbyen i dag. I tillegg inneholder boken bilder av ruinene av et stort antall av disse landsbyene, samt enkelte bilder av landsbyene fra før 1948. I motsetning til «Before Their Diaspora» er det her viet stor plass til selve hendelsene i 1948. Likevel ligger hovedvekten i det å gjenerindre det som var.²¹ Dette er ikke noe særegent for palestinsk historieskrivning, da alle nasjoner bruker historieskrivning som del av nasjonsbyggingsprosjektet sitt.

Ved siden av disse store verkene til Walid Khalidi finnes det også en tradisjon for å skrive lokalhistorie. Slik lokalhistorie er mikroutgaver av Khalidis verk, fordi hovedfokuset ligger i å gjenskape en rasert fortid. Det finnes en enorm samling av såkalte «village memorial books» som tar for seg historien til individuelle palestinske landsbyer. Disse ble i hovedsak skrevet fra 1980-tallet og utover av enkeltpersoner, som oftest eldre palestinske menn, som hadde flyktet fra landsbyen i 1948. Lands-

byhistoriene bærer preg av at de er skrevet av personer med et nostalgisk forhold til studieobjektet, og deres romantiserende natur gjør at de mister troverdighet som akademiske historiebøker. Fra et idéhistorisk perspektiv er det imidlertid nettopp det som er interessant – nasjonsbygging er tross alt basert på en romantisering av egen kultur. Opplevelsen av å ha mistet en kultur er i så måte mer relevant enn at alle detaljene om landsbyene må stemme. Ved siden av disse individuelle foretakene utgir Birzeit universitetet og det palestinske kulturdepartementet bokserier som omhandler de ødelagte palestinske landsbyene og byene. Disse har en høyere akademisk standard, men fenomenet er det samme.²²

Nullpunkt og hovedtema

Av de historikerne som har undersøkt palestinsk nasjonalisme troner Rashid Khalidi høyt. I hans bøker «Palestinian Identity» og «The Iron Cage», undersøker han hvordan denne nasjonalismen ble til. I den første er dette knyttet opp til kulturell identitet, mens det i den andre er knyttet opp til statsideen. Selv om 1948 danner det referensielle knutepunktet for begge disse ideene, er al-Nakba fraværende som hendelse. I «Palestinian Identity» beskrives al-Nakba som det tidspunktet da den palestinske identiteten «forsvant», og hendelsen faller således utenfor bokens hovedfokus. På bakgrunn av dette konsentrerer Rashid Khalidi seg om perioden fram til 1948, nemlig den perioden hvor den «forsvunne» identiteten ble skapt. Bare siste kapittel handler om tiden etter katastrofen. Det samme underfokuset på al-Nakba finner man i «The Iron Cage», hvor hele teksten, med et par siders unntak, handler om den palestinske kampen for statsdannelse før

og etter, men ikke under, al-Nakba.²³ Denne hendelsen står dermed igjen som et meta-historisk dreiningspunkt som får, og gir, verdi i kraft av hva som kom før, og hva som kan komme etter, men som i seg selv er nesten uangripelig.²⁴

Et annet godt eksempel på tendensen til å bruke historie for å legitimere det palestinske nasjonskravet finner man i Tarif Khalidis artikkel «Palestinian Historiography: 1900-1948». Som med mesteparten av litteraturen vi har sett på, slutter artikkelen tidslinje ved 1948. Videre er poenget med artikkelen at

*the cultural scene in Palestine was more heavily charged with questions like nationhood and self-determination, communal reform and justice [...] Historiography [...] involves the projection, and frequently the justification, of a particular communal self-image. But it is always an important key to the understanding of history itself.*²⁵

Her brukes historiografien til å vise hvordan det palestinske samfunnet lenge før 1948 anså seg for å være en nasjon, og at nasjonalistiske ideer var en utpreget del av den palestinske idéhistorien.

At palestinske historikere som undersøker den palestinske kulturen/nasjonen, unnlater å dybdeforske på al-Nakba er overraskende i seg selv, men enda mer bemerkelsesverdig er det at flere av de palestinske historiebøkene som tar for seg sionismen, basert på sionistiske dokumenter, også avslutter tidsrammen sin ved 1948. Dette er i tilfellet i både Nur Masalha's «Expulsion of the Palestinians» og Walid Khalidis «From Haven to Conquest». Nur Masalha's bok dekker det sionistiske idéhistoriske bakteppet for den etniske rensningen, men

dekker knapt selve den etniske rensningen. Likeledes har Khalidi samlet historiske dokumenter som knytter sionismen til «palestinaproblemet», og merkelig nok er siste dokument datert 15. mai 1948.²⁶ Det hele får et Beckett-aktig preg, som i «Malone Dies» hvor det umulige problem oppstår – fortellerstemmen (hovedpersonen) forsøker å skrive om sin egen død. Selve dødsøyeblikket kan ikke beskrives.

Muntlige kilder

Skulle man sammenligne israelsk historieskrivning (ny-historikerne) med palestinsk historieskrivning på normativt metodologisk grunnlag, så skulle man anta at palestinsk historieskrivning var basert på palestinske kilder. Videre, siden det store flertallet av de palestinske flyktningene var analfabeter i 1948, skulle man tro at palestinsk historieskrivning om al-Nakba måtte ha vært basert på muntlige kilder.

En slik antagelse blir ytterligere forsterket gjennom det faktum at store deler av de palestinske skriftlige kildene (private boksamlinger og så videre) ble ødelagt under nakbaen.²⁷ Det arabiske kildematerialet mangler også fordi araberstatene har en svært restriktiv arkivpolitikk.²⁸ Til tross for disse faktorene har det tatt lang tid før den muntlige historien fikk sin plass i palestinsk historieskrivning. Flere grunner til den manglende bruken av muntlig historie foreslås her:

- i) I historiefaget generelt har muntlige kilder lenge hatt lav aktelse;
- ii) Palestinske historikere kommer som regel fra de bedrestilte samfunnsklassene og har ikke villet basere palestinsk historie på de som ikke er lese/skrivekyndige;
- iii) Den palestinske muntlige historien ble ansett som en samling av små indiv-

iduelle tragedier som ikke viste det “nasjonale” bildet (“Why look for the debris of the past?”).²⁹

Med enkelte unntak ble muntlige kilder først tatt i bruk av palestinske historikere på 1990-tallet.³⁰ Det kanskje største unntaket er doktorgradsavhandlingen til Nafez Nazzal fra tidlig på 1970-tallet som er basert på intervjuer med representanter for tjue familier fra seks landsbyer.³¹ Ibrahim Abu-Lughod merket seg fraværet av bruk av

*Palestinske historikere har skrevet
forordet og etterordet i sin egen
tragiske historie, men selve
fortellingen er skrevet av israelere.*

muntlige kilder på slutten av 1980-tallet og kommenterte: “It is late, but hopefully not too late, for Palestinian research institutions to launch major research projects of an ‘oral history’ variety to record the experience of Palestinians during the exodus. This oral narration could then be set against the documentaries of Morris.”³² Den generelle diskrediteringen av muntlige kilder førte til at det lenge var et gap mellom det palestinske historikere visste og det de følte at de kunne dokumentere.³³ Resultatet av dette var at israelsk revisjonistisk historieskrivning fikk et forsprang på palestinsk historieskrivning.

Det er først i den senere tiden at bruken av muntlige kilder for å gjenskape tiden før og under 1948-krigen har skutt fart. I løpet av de siste årene har det blitt utgitt to viktige artikkelsamlinger om al-Nakba hvor flere av forfatterne tar i bruk muntlige kilder. Nur Masalha utgav artikkelsamlingen

«Catastrophe Remembered» i 2005, og året etter fulgte Ahmad H. Sa’di og Lila Abu-Lughod opp med artikkelsamlingen «Nakba: Palestine, 1948, and the Claims of Memory».³⁴ Mange av artikkelforfatterne er riktignok ikke historikere, men flere av artiklene handler om hvordan historikerne har forsømt bruken av muntlige kilder i sin behandling av al-Nakba. For det er bare muntlige kilder som kan bygge broen mellom “minner” og “historien”, og palestinske flyktninger har krav på å bli inkludert i sin egen historie.

Det viktigste bidraget til å kartlegge den palestinske muntlige historien er opprettelsen av The Nakba Archive. Arkivet er en samling intervjuer gjort med 500 palestinere som opplevde al-Nakba. Enkelte av disse intervjuene kan kjøpes på DVD, men samlingen i sin helhet er enorm og holdes av University of Oxford, Bir Zeit University, Harvard University, American University in Cairo og the Remembrance Museum som skal etableres på den okkuperte Vestbredden.³⁵ Disse foretakene spiller en viktig rolle i det å gi de stemmeløse en stemme. For selv om de palestinske flyktningene har båret på beretningen om den nasjonale tragedien i over seksti år, så har de ikke hatt tilgang til de kanalene som kunne latt dem bli hørt. Som en eldre flyktning uttalte seg: “How can those without lips whistle?”³⁶

Overhengende fravær

Den palestinske nakba-historien skiller seg radikalt fra den israelske historieskrivningen. Mens man kan få inntrykk av at de israelske ny-historikerne er besatt av 1948, er de palestinske historikerne kanskje tilsvarende besatt av å unngå 1948. Ved nærmere undersøkelser betyr ikke denne unnvikelsen at 1948-krigen på noen som

helst måte er mindre viktig for palestinske historikere, for al-Nakba skriker i sitt fravær. 1948 er det mest definerende punkt i palestinske historie, men det er som om tragedien er for tragisk til å skrives om.

Denne artikkelen har sett på mange av årsakene til denne stillheten. I sin helhet er stillheten rundt 1948 en kombinasjon av palestinske historikers egne standpunkt og seierherrenes definisjonsmakt over historien. På den ene siden har man det palestinske behovet for å beskrive hva som ble ødelagt fremfor å skrive om selve ødeleggelsen, og på den andre har man det faktum at den palestinske versjonen ikke ble ansett som troverdig før israelske historikere beviste det samme. Et tredje element dreier seg på et vis om historiefaget i seg selv. Siden muntlige kilder har blitt sett på som et lite troverdig kildemateriale har palestinske historikere lenge unngått å bruke det enorme materialet som er å finne i de palestinske flyktingleirene. Så lenge palestinske historikere har unnlatt å bruke dette kildematerialet har israelske historikere i praksis hatt monopol på gode kilder. Denne kombinasjonen av faktorer har ført til at palestinske historikere har vært i stand til å skrive forordet og etterordet i sin egen tragiske historie, mens selve fortellingen er skrevet av israelske historikere.

• f •

- 1 Cohen, Hillel: "Land, Memory, and Identity: The Palestinian Internal Refugees in Israel" i *Refuge*, Vol. 21, No. 2, 2003.
- 2 Abu-Lughod, Lila og Sa'di, Ahmad: "Introduction: The Claims of Memory" i Sa'di, Ahmad H. and Abu-Lughod, Lila (red.): «Nakba: Palestine, 1948, and the Claims of Memory». Columbia University Press: New York 2007, ss. 3-4.
- 3 Opprettelsen av PLO i 1964 regnes som gjenopprettelsen av en helhetlig palestinsk politisk nasjonalisme. Utbruddet av den første *intifadaen* i 1987 skiftet store deler av det nasjonale politiske tyngdepunktet til de okkuperte områ-

ene. Khalidi, Rashid: «Palestinian Identity». Columbia University Press: New York 1997, ss. 177-209; Khalidi, Rashid: «The Iron Cage». Beacon Press: Boston 2006, s. 124.

- 4 Sanbar, Elias: "Out of Place, Out of Time" i *Mediterranean Historical Review*, Vol. 16, Nr. 1, 2001, ss. 87-94.
- 5 Krämer, Gudrun: «A History of Palestine». Princeton University Press: New Jersey 2008, ss. 165-166; Porat, Dina: "Forging Zionist Identity Prior to 1948 – Against Which Counter Identity?" i Rotberg, Robert I. (red.): «Israeli and Palestinian Narratives of Conflict». Indiana University Press: Bloomington 2006, ss. 47-59; Abu-Sa'ad, Isma'el: "Forced Sedentarisation, Land Rights and Indigenous Resistance: The Palestinian Bedouin in the Negev" i Masalha, Nur (red.): «Catastrophe Remembered». Zed Books: London/New York 2005, ss. 113-117.
- 6 Khalidi 1997.
- 7 Massad, Joseph A.: "The 'post-colonial' colony" i Massad, Joseph A.: «The Persistence of the Palestinian Question». Routledge: London/New York 2007, s. 35.
- 8 Said, Edward W.: «The Politics of Dispossession». Vintage: London 1995, ss. 63-64.
- 9 Sa'di, Ahmad: "Afterword" i Sa'di og Abu-Lughod 2007, ss. 304-305.
- 10 Bronstein, Eitan: "The *Nakba* in Hebrew: Israeli-Jewish Awareness of the Palestinian Catastrophe and Internal Refugees" i Masalha, Nur (red.): «Catastrophe Remembered». Zed Books: London/New York 2005, s. 218.
- 11 En rekke artikler omkring dette temaet er å finne i Masalha 2005. En fullstendig oversikt over disse landsbyene og hva som er igjen av dem er å finne i Khalidi, Walid (red.): «All that remains». Institute for Palestine Studies: Washington D.C. 1992.
- 12 Sanbar 2001 s. 91.
- 13 Nazzal, Nafez: «The Palestinian Exodus from Galilee 1948». The Institute for Palestine Studies: Beirut 1978, ss. 109-110.
- 14 Khoury, Elias: «Solens Port». Aschehoug: Oslo 2004, s. 142.
- 15 Sanbar 2001, s. 92.
- 16 Khalidi, Walid: "Why did the Palestinian Leave, Revisited" i *Journal of Palestinian Studies* Vol. 34, no.2, Winter 2005, ss. 42-54; Nazzal, Nafez Abdullah: "The Zionist Occupation of Western Galilee, 1948" i *Journal of Palestine Studies*, Vol. 3, No. 3, 1974, ss. 58-76; Nazzal 1978.
- 17 En oppdatert utgave kom i 2004. Morris, Benny: «The Birth of the Palestinian Refugee Problem Revisited». Cambridge University Press: Cambridge 2004. Morris bruker ikke begrepet "etnisk rensning" i boken, men innrømmer at det er det han beskriver i et berømt intervju. Shavit, Ari: "Survival of the Fittest? An Interview with Benny Morris." <http://www.counterpunch.org/shavit01162004.html> (sist sjekket 04.08.2008)
- 18 Khalidi, Walid: «Before their Diaspora». Institute for Palestine Studies: Washington D.C. 1991; Khalidi 1992.

- 19 Khalidi 1991.
- 20 Khalidi 1992, s. xv.
- 21 Khalidi 1992.
- 22 Davis, Rochelle: "Mapping the Past, Re-creating the Homeland" i Sa'di og Abu-Lughod 2007, ss. 53-75.
- 23 Khalidi 1997; Khalidi 2006.
- 24 Abu-Lughod, Lila og Sa'di, Ahmad H.: "Introduction" i Sa'di og Abu-Lughod 2007, s. 5.
- 25 Khalidi, Tarif: "Palestinian Historiography: 1900-1948" i Journal of Palestine Studies, Vol. 10, No. 3, 1981, s. 61.
- 26 Khalidi, Walid (red.): «From Haven to Conquest». Washington D.C. 1987; Masalha, Nur: «Expulsion of the Palestinians». The Institute for Palestine Studies: Washington D. C. 2001.
- 27 Abdel Jawad, Saleh: "The Arab Palestinian Narratives of the 1948 War" i Rotberg 2006, ss. 90-94.
- 28 Den liberale israelske arkivpolitikken er nettopp en av forutsetningene for de israelske ny-historikerne.
- 29 Issa, Mahmoud: "The *Nakba*, Oral History and the Palestinian Peasantry: The Case of Lubyā" i Masalha 2005, ss. 180-181.
- 30 'Issa i Masalha 2005, ss. 180-181.
- 31 Nazzari 1974, ss. 58-76; Nazzari 1978.
- 32 Abu-Lughod, Ibrahim: "The War of 1948" i Journal of Palestine Studies, Vol. 18, No. 2, Winter 1989, s. 124.
- 33 Abu-Lughod 1989, s. 123.
- 34 Masalha 2005; Sa'di og Abu-Lughod 2007.
- 35 Nakba Archive: <http://www.nakba-archive.org/> (sist sjekket 22.07.2008). <http://www.intute.ac.uk/artsandhumanities/cgi-bin/fullrecord.pl?handle=20080716-14525434> (sist sjekket 04.08.2008).
- 36 Abu-Lughod og Sa'di i Sa'di og Abu-Lughod 2007, s. 10.